

Любомир ДИКИЙ

аспірант відділу новітньої історії

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-6095-0725>

e-mail: lyubomyr.dykyi@gmail.com

ЛЬВІВСЬКІ РИНКИ: ПЕРЕХІД ДО ВІЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ І МІСЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Проаналізовано діяльність ринків Львова в період переходу до вільної економіки як місць, де розвивалася нова культура продажу та споживання, а також відбувалася соціальна взаємодія. Встановлено, що в перші роки незалежності у Львові продовжували працювати старі продуктові ринки та з'являлися нові промислові, які стали символом переходу до вільної економіки, що супроводжувався тривалими системними перетвореннями, які намагалася контролювати держава. Показано суперечливі процеси становлення моделі бізнесу в перші роки незалежності України.

На основі аналізу широкого спектра архівних джерел і публікацій міської й обласної періодики, зосереджено увагу на ілюстрації базарного середовища, місцевого контингенту, несанкціонованого продажу товарів, схарактеризовано види та діяльність ринків міста, їхній вигляд і проблеми благоустрою, цінову політику тощо.

Констатовано, що корупція та рекет стали невід'ємною частиною ринкових відносин, у яких часто брали участь і правоохоронці, що спричинило атмосферу страху й нестабільності. Зауважено, що водночас місто здійснювало спроби реформ і реорганізації ринків: запроваджувало щоденні разові збори для відвідувачів та продавців, відкривало нові ринки, переміщаючи торгівлю з центральних частин міста на околиці. Спостережено, що на тлі високої інфляції ціни постійно змінювалися, а тому окремо представлено ситуацію з торгівлею товарів за карбованці та долари, а також валютний чорний ринок.

На основі дослідження зроблено висновки, що ринки Львова в перші роки незалежності України стали важливою частиною повсякденного життя, місцем економічних і соціальних змін та трансформації.

Ключові слова: Львів, ринок, соціальна взаємодія, повсякдення, товар, купоно-карбованці, валюта, криза.

Ринкова, або базарна, торгівля традиційно займає важливе місце в українському суспільстві як форма купівлі-продажу продуктів і товарів. У 1990-х роках із поверненням до ринкових відносин приватна власність та можливість розвивати власний бізнес стали реальністю. У цей час ринки стали символом переходу до вільної економіки, що супроводжувався тривалими системними перетвореннями. Криза, яка охопила економіку на початку 1990-х років, суттєво вплинула на повсякденне життя

людей, їхні можливості трудової та творчої самореалізації, а також на соціальний захист і задоволення життєвих потреб (Дудник, Крива, 2019, с. 21).

Актуальність студії обумовлена невеликою кількістю в українській історіографії праць, присвячених історії повсякдення в перші роки становлення незалежності України. Цю проблематику досліджували: Сергій Падалка (Падалка, 2015, с. 125–131), Людмила Крива (Дудник, Крива, 2019, с. 21; Крива, Герасимов, 2022, с. 9–15), Людмила Ковпак (Ковпак, 2012, с. 159–184) та ін. Окремі проекти проводять наукові установи, зокрема Центр міської історії Центрально-Східної Європи (Проект, 2023). Відтак, щоби детально вивчити проблематику, використано не лише здобутки сучасної української історичної науки, але передусім неопубліковані матеріали Міського архіву Львівської міської ради (МА ЛМР) і публікації львівських медіа тощо.

Мета статті – проаналізувати ринки Львова не лише як місця торгівлі, але й як заклади, які впливали на щоденне життя львів'ян, адже важлива особливість базарів – їхня багатолюдність і жваве спілкування. Відтак ринки є не лише місцем торгівлі, а й середовищем соціальної взаємодії.

Зауважу, що соціальною взаємодію прийнято вважати форму соціальної комунікації (або спілкування) як систему соціальних дій щонайменше двох індивідів (чи двох соціальних спільнот) або індивіда і соціальної спільноти (Туленков, 2008, с. 51). Варто наголосити, що її основна ознака – зворотний зв'язок. Якщо інтерпретувати дефініцію кризь призму окресленої проблематики, то соціальна взаємодія на ринку є безпосередньою, адже акт купівлі будь-якої речі – це безпосередня взаємодія покупця із продавцем, де соціальний вимір дії очевидний (Туленков, 2008, с. 49–62).

Життєвий рівень львів'ян, як і більшості українців на початку 1990-х років, характеризувався низькими заробітними платами, безробіттям, що спричинило масову бідність і неспроможність людей задовольняти свої потреби в їжі, одязі, житлі тощо. До прикладу, у 1993 р. середньомісячний прибуток на душу населення в Україні становив 15 дол. США, а в сусідній Польщі – 150 дол. (Дудник, Крива, 2019, с. 21), відповідно це позначилося на купівельній спроможності населення. Цим проблемам передувала побудова нової економічної системи, перехід до власної валюти. Відповідно до Постанови Президії Верховної Ради України від 9 вересня 1991 р. «Про введення в обіг на території республіки купонів багаторазового використання» (Постанова Президії ВРУ, 1991), в Україні від 1 січня 1992 р. вводилися купони багаторазового використання (купоно-карбованці або карбованці) як засіб розрахунків для населення. Водночас розпочався процес девальвації карбованця, що призвело до зниження його купівельної спроможності (Ковпак, 2003, с. 106–111).

У перші роки незалежності у Львові продовжували працювати старі продуктові ринки та з'являлися нові, промислові. У 1991 р. Львівська мерія прийняла ухвалу про заборону торгівлі в непристосованих місцях, т. зв. спекуляцію. Тому на продуктових ринках Львова почали з'являтися промислові товари, а їхні продавці відтіснили продавців продуктів (Боруцький, 1994с, с. 3). Однак це не вирішило проблеми, адже така торгівля не зникла. Наприклад, у Львові залишалось чимало «блшиних» ринків. У 1990-х роках на стадіоні «Торпедо», що на вул. Золотій, 32, існував однойменний ринок електротоварів (Інтерв'ю, 2024; Харчук, Михалюньо, 2024). Розгорталася торгівля на стадіоні «Україна», яку влада міста визнавала за несанкціонований продаж, т. зв. барахолку, адже продавці на початках не сплачували податки за свою діяльність. Базар швидко став найпопулярнішим у місті (Халаїм, 1993b). На кінець 1991 р. це

був єдиний речовий ринок, однак його розміщення на стадіоні, що перебував в оренді футбольного клубу «Карпати», дискредитувало спортивний осередок, тому місто було зацікавлене в перенесенні торгівлі (МА ЛМР-3, арк. 175). ЛМР у січні 1992 р. регламентувала діяльність ринку на стадіоні «Україна» (МА ЛМР-2, арк. 3). Торгівля промисловими товарами на стадіоні була узаконена, місто надало можливість проводити тут ярмарки в п'ятницю, суботу і неділю (Крук, 1991). У лютому 1993 р. ЛМР видала розпорядження про дозвіл на щоденний ярмарок на стадіоні «Україна», крім понеділка від 8 до 14 год (МА ЛМР-4, арк. 207–208).

Водночас на ринку «Центральний» (Краківський), який за рішенням міськвиконкому від вересня 1991 р. перетворили на продовольчий (Ребізант, 1995), продавці промислових товарів почали масово відтісняти продуктових, які були змушені розкладати продукти харчування неподалік тротуарів, що спричинило антисанітарію. Шевченківська районна санітарно-епідеміологічна станція наполягла на тому, щоб ліквідувати стихійну торгівлю промислових товарів. Існувала ухвала міської ради, що встановлювала право на продаж цих товарів лише на промислових ринках і забороняла їх торгівлю в невідведених місцях, наприклад, на продуктових базарах.

Рішення виконкому від 30 серпня 1994 р. тимчасово дозволило керівництву Центрального ринку обладнати ділянку на автомобільній стоянці на вул. Броварній для реалізації непродовольчих товарів індивідуального виробництва таким категоріям громадян: інвалідам Другої світової війни, інвалідам першої та другої груп, репресованим і реабілітованим, учасникам ліквідації аварії на Чорнобильській атомній електростанції (Борущкий, 1994d, с. 3). Так, проблему з перенасиченням Краківського ринку намагалися вирішити на документальному рівні, однак насправді ця ухвала не діяла. Фактично, на кінець 1994 р. Краківський ринок перетворився на промисловий базар, на якому торгували одягом, взуттям тощо, до того ж покупці відзначали, що асортимент товарів був значно ширшим, ніж на стадіоні «Україна» (Гленко, 1994).

На 1993 р. у Львові існували Центральний, Галицький, Привокзальний, Винниківський, Стрийський, Новий продовольчі ринки, а також речовий ринок на стадіоні «Україна». За винятком Нового, вони розміщувалися у старих районах міста, а не в житлових частинах. Проблема ринків була наріжною, адже їх бракувало переважно в густозаселених районах міста. Ще на початку 1990-х років біля універмагу «Львів» на вул. В. Великого будували новий продовольчий ринок, однак до осені 1993 р. його так і не облаштували. Все ж ринок працював і туди сходилося багато продавців та покупців. Подібними, особливо в розпал овочевого сезону, були базари на вулицях: 700-річчя Львова (тепер – просп. В. Чорновола), Замарстинівській, Городоцькій тощо (Халаїм, 1993с).

Ці продовольчі ринки не могли повністю надати місця і створити необхідні умови громадянам для реалізації сільськогосподарської продукції, особливо в літньо-осінній період, тому в багатьох мікрорайонах міста виникали стихійні мінібазари, на яких населення сіл і міста продавало овочі, фрукти, молочні продукти тощо з порушенням санітарних вимог, тобто на землі, картонних коробках, ящиках і без належного санітарно-ветеринарного контролю. Щоби впорядкувати продаж сільськогосподарської продукції, відділ торгівлі міста разом з адміністраціями розглянув можливість узаконення стихійно організованих ринків в окремих мікрорайонах міста, запропонувавши 17 місць для облаштування мініринків, що були розташовані безпосередньо близько до житлових масивів (МА ЛМР-7, арк. 39–40). Управління містобудування та архітектури 30 серпня 1994 р. затвердило 12 із них: на вул. Широкий, 65, Шевченка, 358,

Княгині Ольги, 112, Науковій, 29, Стрийській, 57, Дністерській, 1, Манастирського, 1, Личаківській, 203, Дж. Вашингтона, 17, 700-річчя, Мазепи, а також навпроти промислового ринку «Галицьке перехрестя» (Відділ інформації, 1994) на вул. Поліській (МА ЛМР-7, арк. 39–40). У листопаді 1994 р., відповідно до рішення ЛМР, на цих місцях затвердили облаштування мініринків для продажу винятково сільськогосподарської продукції (МА ЛМР-7, арк. 40), а їхнім адміністраціям було заборонено надавати торговельні місця під реалізацію промислових товарів, алкогольних напоїв, тютюнових і кондитерських виробів, маринованої та консервованої продукції домашнього приготування, а також здавати в суборенду приміщення іншим комерційним структурам (МА ЛМР-9, арк. 134–135; Ребізант, 1995).

Уже від 1991 р. ЛМР намагалася вирішити проблему промислових ринків у Львові, реалізуючи ідею створення речового ринку на периферії міста, щоби зменшити навантаження на базари в центрі. Спільно з Шевченківською районною адміністрацією було зареєстровано торговельно-закупівельне підприємство «Галицьке перехрестя», на основі якого в майбутньому створили речовий ринок на вул. Б. Хмельницького-Поліська (МА ЛМР-3, арк. 176). Проект будівництва погодили, відповідно до розпорядженням ЛМР № 853, у грудні 1992 р., за яким було надано земельну ділянку площею 0,6 га (МА ЛМР-3, арк. 172). Тут планували спорудити павільйони та кіоски зі збірно-розбірних конструкцій, їдальню на 30 місць, провести водопостачання та водовідведення, облаштувати автостоянку на 250 автомобілів (МА ЛМР-3, арк. 183–184). У період будівництва ринку ЛМР надала підприємству додаткову земельну ділянку площею 1,4 га на вул. Поліській, щоби розширити торговельну площу й обладнати автостоянку (МА ЛМР-5, арк. 96–97, 99–100).

За понад рік від початку будівництва на наступний день після розпорядження ЛМР від 4 травня 1994 р. № 536 «Про затвердження акту державної приймальної комісії про прийняття в експлуатацію товарно-речового ринку “Галицьке перехрестя”» (МА ЛМР-8, арк. 238–239) відкрився новий облаштований ринок, який освятив о. Дмитро з церкви Святої Анни. Його основним заданням було розвантажити Краківський базар, який щораз більше набував вигляду речового. «Галицьке перехрестя» працювало щодня, крім понеділка. Площа нового ринку займала 2 га (Боруцький, 1994а), де поміщувалися: 1 000 торгових місць, 600 місць для індивідуальних осіб, 36 місць для торгівлі з легкових автомобілів, 60 місць для торгівлі з вантажних автомобілів, 28 місць для торгівлі килимами, автостоянка на 32 місця, а також смітник (МА ЛМР-8, арк. 240–242). Тут працювали кафетерії, майданчики громадського харчування, бюро інформації, а також анонсували відкриття автосервісу й бензозаправки і планувався продаж автомобілів (Боруцький, 1994а).

Варто зазначити, що відвідувачі нового ринку вважали його незручним, адже частина території була вкрита гострим камінням (Боруцький, 1994с), а асортимент товару був гірший, аніж на стадіоні «Україна» (Рудник, 1994). Однак найбільшою проблемою ринку було погане транспортне сполучення через розташування на виїзді зі Львова (Боруцький, 1994с). Добратися сюди можна було тролейбусом № 13 до кінцевої зупинки, автобусом № 14 до кінцевої зупинки або приватним автобусом з пл. Кропивницького. Відтак місто планувало ввести новий автобусний маршрут «Сихів–Галицьке перехрестя» (На якому речовому ринку, 1995).

Зауважу, що незважаючи на появу нового облаштованого речового ярмарку, ринок на стадіоні «Україна» й надалі залишався основним. До того ж відкриття ринку

«Галицьке перехрестя» так і не вирішило проблеми з торгівлею промислових товарів і на Центральному. Крім того, упродовж 1995 р. у місті активно лобіювали перенесення торгівлі речами на ще один стадіон – СКА (Стадіон спортивного клубу армії), чого так і не відбулося.

Упродовж 1996 р. у Львові стрімко відкривали нові ринки. У січні – авторинок «Зелене коло» (МА ЛМР-11, арк. 178–181) на вул. Зелений, 256А, на 300 авто (Пастернак, 1996). Крім того, відповідно до ухвали ЛМР від 2 лютого 1996 р., на вул. Богданівська, 2 працював ринок «Автомобільний» і спортивний ринок «Левандівський» на вул. Калнишевського (МА ЛМР-12, арк. 183–184). На червень 1996 р. функціювали такі продовольчі мініринки: ТзОВ (Товариство з обмеженою відповідальністю) «Сихівське» на вул. Монастирського, 1, ТзОВ «Світлиця-3» на вул. Мазепи, ТзОВ «Ярмарок» на вул. Широка (МА ЛМР-11, арк. 178–181). У вересні 1996 р. на околиці Львова (Скнилівок) урочисто відкрили ще один промисловий ринок – «Південний» (вул. Ширецька, 36), який освятив священник церкви Святих Володимира та Ольги о. Богдан. На ринку був великий павільйон із торговельними рядами, комплекс громадського харчування тощо (Гнатковський, 1996).

Організація торгівлі на ринках міста мала свої особливості. На стадіоні «Україна» продавцями могли бути люди різних соціальних і вікових категорій: «... від стареньких бабусь до власників престижних лімузинів» (Боруцький, 1993b). Пенсіонерки продавали зазвичай дрібний крам, наприклад вживаний, адже їм бракувало грошей на їжу (Боруцький, 1993b). Продавці старшого віку також часто продавали спиртні напої (Боруцький, 1993d). Торги на стадіоні «Україна» не припинялися навіть у зимові дні при 20-градусному морозі. Однак покупців тоді майже не було (Балюк, 1994b). На ринку «Галицьке перехрестя», який довго не міг вийти на рівень попередника, переважали продавці з навколишніх сіл, а також ті, хто не міг скласти конкуренцію бізнесменам на «Україні» (Боруцький, 1994c).

Зауважу, що держава не допускала спекуляції товарами. Так, відповідно до декрету «Про податок на промисел» від 1 липня 1993 р. Кабінет Міністрів України ввів патент для продавців, який можна було оформити в податковій інспекції та сплатити податок від суми мінімального розміру зарплати, що на середину 1993 р. становила 69 тис. крб. Декрет врегулював несистематичну торговельну діяльність, адже продавцям без патенту загрожував штраф. Продавці сприйняли новину не надто добре, адже податок потрібно було сплачувати наперед, не знаючи, як піде торгівля (Халаїм, 1993b). Також існував разовий патент, який могли оформити громадяни, що не займалися торгівлею систематично (Волинський, 1993).

Крім того, існував щоденний разовий збір для відвідувачів і за торгове місце для продавців. Ціна збору на ринках Львова відрізнялася та зростала через інфляційні процеси. Відповідно до ухвали ЛМР від 24 червня 1993 р. «Про місцеві податки і збори», яка встановлювала ринковий збір, базари поділялися на три категорії, що впливало на механізм ціноутворення (МА ЛМР-6, арк. 198–199). До продовольчих ринків першої категорії належали: Галицький, Привокзальний і Центральний, до другої – Новий та Стрийський, а до третьої – «Підзамче», Винниківський і Сихівський. Промислові ринки «Галицьке перехрестя», Автомобільний та на стадіоні «Україна» прирівнювалися до продовольчих базарів першої категорії (МА ЛМР-6, арк. 207).

Кожен ринок стикався із проблемами облаштування благоустрою та зручності для користувачів. Ринки сплачували високі комунальні послуги, відчувався брак

простору, а у продавців часто виникали проблеми з презентацією та захистом свого товару. До прикладу, адміністрація Галицького ринку, апелюючи до малої торгової площі, зверталася із проханням до ЛМР щодо його реставрації, а також збільшення його площі завдяки розірванню невігідних орендних договорів з агрофірмами, які не користувалися своїми місцями («Галицький ринок», 1995). Продавці на стадіоні «Україна» облаштували своє місце орендованими столами та саморобними вітринами, прикріплюючи товар один до одного і прилавку, щоби злодії не могли його викрасти. Часто на ринках був хаос, а у проходах стояли продавці алкогольних напоїв. Щоб якось покращити візуальний вигляд ринку, адміністрація робила розмітку, забороняла торгувати в невизначених місцях, а кожен стіл чи місце мали свою нумерацію (Боруцький, 1994d). Ринок «Центральний» неодноразово ремонтували, адміністрація шукала способи вирішення проблеми з несприятливим санітарним станом, а також відсутністю автостоянки (Боруцький, 1996b). Окрім того, ринки закривали на ремонт і реконструкції тощо (Балюк, 1996; Боруцький, 1996b; Шаповал, 1995).

Ціновий моніторинг на ринках проводився щотижня. Відповідно до його даних, найчастіше найдешевшим продуктовим ринком вважався Привокзальний (Іленко, 1994a), а найдорожчим – Галицький, хоча здебільша ціни на продукти харчування майже не відрізнялися на всіх ринках міста (Фітьо, 1994). На Галицькому базарі працював торговельно-закупівельний підрозділ, який гуртом скуповував м'ясо у приїжджих селян, а потім продавав у павільйонах. Ціна на м'ясо зранку і вкінці дня була вища, ніж в обід, коли ставало менш людно («Галицький ринок», 1995). Однак покупцям було зручніше закуповуватися на Привокзальному ринку, адже той був чистішим і краще облаштованим, аніж, наприклад, Центральний (Рудева, 1994). Зауважу, що через брак місця на Галицькому ринку, який був розрахований лише на 400 осіб, значна кількість продавців перейшла на Центральний та Привокзальний ринки, а промислові товари швидко витісняли продовольчі (Іленко, 1994).

Наприкінці лютого 1993 р. Обласне управління статистики опублікувало огляд цін на окремі споживчі товари в державній і кооперативній торгівлі та на продовольчих ринках Львова. У матеріалах йшлося про цінову ситуацію у місті на продукти харчування та вказувалося, що ціни на один продукт у різних магазинах чи ринках суттєво відрізнялися. Однак варто зазначити, що ціни на продукти харчування в магазинах були значно нижчими, ніж на продовольчих ринках. До прикладу, кілограм свинини в магазині коштував 1 095 крб, тоді як на ринку – 1 500 крб, кілограм картоплі – 50 і 100 крб відповідно тощо. Але це не означало, що вигідніше було купувати їжу саме в магазинах, адже щодня там відбувалося дорожчання. Зауважу, що у статистиці подана порівняльна інформація і зазначено, що продукти харчування у Львові були значно дорожчі, ніж в інших обласних центрах України. До прикладу, та ж свинина в магазинах Івано-Франківська коштувала 1 000 крб, а на ринках – 1 500 крб, у Тернополі – 762 і 1000 крб відповідно (Халаїм, 1993a).

Моніторинг цін на промислові товари на кінець осені 1994 р. на стадіоні «Україна» та «Галицькому перехресті» засвідчив, що здебільша на одяг і взуття вони були однакові, однак на «Галицькому перехресті» деякі види товарів траплялися від 5 дол. дешевше (Ціни, 1994). Порівняння цін на одяг та техніку на стадіоні «Україна» і в державних магазинах непоказові, адже на базарі вони були винятково в доларах (Балюк, 1994a), тоді як магазини державної торгівлі продавали товари в карбованцях (Ціновий моніторинг, 1994).

Проілюструю ситуацію з цінами на кінець 1994 р. Вартість 1 дол. на середину листопада 1994 р. була приблизно 140 тис. крб. За середньої заробітної плати 1,5 млн крб це становило 10 дол. Одяг, взуття й інші промислові товари на стадіоні «Україна» стартували від 10 дол. (Вдовиченко, 1994), тож купівельна спроможність покупців була мізерною. На «Краківському» базарі, який став неофіційним головним промисловим ринком міста, асортимент був ширшим, ніж на «Україні» (Іленко, 1994b), а речі продавали і за долари, і за карбованці, надаючи перевагу останнім (Іленко, 1995). Існувала орієнтація товарів на сезонний попит. На модні фасони ціни були вищі (Боруцький, 1994b). Зазвичай покупці не купували товар одразу – вони приміряли речі, потім ходили ринком у пошуку кращого, а після того поверталися до продавців і торгувалися. Так покупець міг сторгувати ціну на товар до 5 дол. Продавці зменшували ціни, щоб мати змогу продати, однак деякі закладали підвищену до 5 дол. ціну на певний товар, щоб мати змогу її опустити (Боруцький, 1994f).

Як бачимо, на промтоварних ринках американський долар швидко замінив карбованець і навіть став домінувати, передусім через гіперінфляцію. Поміняти карбованці на долари можна було в банках, обмінниках, а також у «міняйл» – осіб, що здійснювали обмін валют на ринках, вокзалах, біля обмінних пунктів тощо. Львівські базари стали частиною валютного чорного ринку (Згодяться купони, 1993). Купівля-продаж доларів та іншої валюти на стадіоні «Україна» чи на Центральному ринку стали звичною послугою поряд із торгівлею товарів.

Гроші, товари, велика кількість людей на ринку приваблювали і криміналітет. Відзначали, що на стадіоні «Україна» та Центральному ринку була надзвичайно складна криміногенна ситуація (Рудник, 1994). Звичними тут стали кишенькові крадіжки (Спіймали кишенькового злодія, 1994; Боруцький, 1996a), шахрайство, а клієнти ринків неодноразово скаржилися на відсутність міліції (Балюк, 1994c). Однак міліція та муніципали могли за день затримувати до 20–30 правопорушників. Відкривалися кримінальні справи не лише проти спекулянтів, а й торговців наркотиками, махінацій із купонами, пограбування тощо (О. Г., 1991). Окремим масовим явищем на ринках став рекет, коли окремі особи вимагали від продавців сплачувати «мити» за можливість торгівлі (Боруцький, 1993a).

У міських газетах неодноразово порушували питання про причетність органів правопорядку до покривання рекету або ж безпосередньої бандитської діяльності. Так, на ринках практикувалася схема, коли людина хотіла продати товар із рук, то за дозвіл на продаж потрібно було заплатити податок, наприклад 100 тис. крб, або можна було «втиснути купюру в кулак перевіряючому муніципалу» (Іленко, 1995), сплативши 50 тис. крб. Однак така схема не завжди працювала, адже, заплативши в такий спосіб одному, за декілька хвилин приходив інший, який вимагав сплатити всю суму (Іленко, 1995). Були випадки виявлення таких працівників органів правопорядку, наприклад у березні 1995 р. на Краківському ринку було затримано двох правоохоронців – майора міліції та інструктора муніципальної дружини, які збирали данину з торговців (Шурхало, 1995). Міщани неодноразово спостерігали на основних ринках ситуацію, де працівники міліції «із щирою приязню вітаються із хлопчиками у шкірянках з підкладними плечима» тощо (Крук, 1991). Варто зазначити, що у Львові були ринки, на яких ситуація з рекетом була дещо кращою. До прикладу, Галицький ринок, де до певного часу була власна система боротьби з рекетом (Романюк, 1995). Проте і тут офіцери міліції відчували тиск, а також отримували дзвінки з погрозами

(Романюк, 1995). Загалом, рекет на львівських ринках став системною проблемою, що стосувалася і покупців, і продавців, суттєво ускладнюючи торгівлю.

Отже, львівські ринки 1990-х років стали важливим соціально-економічними індикатором, відображаючи стан економіки та суспільства в умовах пострадянських трансформацій. Вони слугували не лише торговими майданчиками, а й простором, де перепліталися економічні труднощі, корупційні схеми та соціальні конфлікти.

Міська влада намагалася реформувати торговельну діяльність у Львові. Зокрема, для вирішення проблеми стихійності, що спричиняла антисанітарію, були спроби організувати торгівлю у визначених місцях. Відповідно до класифікації ЛМР, ринки поділяли на продовольчі та промислово-товарні (речові). Продовольчі були трьох категорій, відповідно до механізмів оподаткування. До першої категорії належали Центральний, Галицький і Привокзальний ринки, на яких продавці сплачували найвищий відсоток податку; до другої – Новий та Стрийський, а до третьої – Підзамчівський, Винниківський та Сихівський. Поступово з'являються продовольчі мініринки, що сплачували податки в бюджет районних адміністрацій міста.

До промислово-товарних ринків належали: базар на стадіоні «Україна», який від 1991 р. був єдиним у цій категорії, «Галицьке перехрестя», відкритий 1994 р., та Південний – 1996 р. Сюди ж відносили спортивний та два автомобільні ринки. Відкриття нових торговельних місць сприяло не лише розвитку конкуренції між ринками, а й було частиною стратегії міста, щоб перенести торгівлю промисловими товарами, зокрема зі стадіону «Україна», розвантажити центр тощо.

На популярність ринків впливали такі чинники: вартість та асортимент товару, локація, інфраструктура, безпека. І якщо ринок на стадіоні «Україна» був популярний серед різного контингенту міщан та гостей міста, то «Галицьке перехрестя» – зручним для покупців із навколишніх сіл.

Складна криміногенна ситуація та рекет на львівських ринках 1990-х років відображали глибокі соціально-економічні проблеми пострадянського періоду. Ринки, які були основними центрами торгівлі та взаємодії, одночасно стали осередками тіньової економіки, де крадіжки, шахрайство й рекет набули системності. Часто до цих незаконних схем були залучені й правоохоронні органи, що створювало атмосферу страху та невизначеності для підприємців і звичайних громадян.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Балюк, Н. (1994а, 22 січня). На «Україні», кажуть, гривню продавали... *Високий замок*, 2.

Балюк, Н. (1994б, 17 лютого). Ще не змерзла «Україна», бо там ще й торгують. *Високий замок*, 3.

Балюк, Н. (1994с, 5 липня). «Зелений» починає блякнути під літнім сонечком. *Високий замок*, 3.

Балюк, Н. (1996, 30 березня). На Краківському ринку новий завал... і не тільки даху. *Високий замок*, 4.

Боруцький, Ю. (1993а, 9 січня). Ще на два рекетири менше. *Високий замок*, 2.

Боруцький, Ю. (1993б, 4 лютого). Ціни знову «поповзли» вгору. *Високий замок*, 2.

Боруцький, Ю. (1993с, 23 березня). Торгують бабусі. І мільонери теж... *Високий замок*, 3.

Боруцький, Ю. (1993d, 28 серпня). На календарі літо, а на ринку вже осінь. *Високий замок*, 3.

Боруцький, Ю. (1994а, 12 травня). «Україна» має вже конкурента – «Галицьке перехрестя». *Високий замок*, 3.

Боруцький, Ю. (1994b, 26 травня). «Україна» модернізується. Товар прив'язують мотузкою... *Високий замок*, 3.

Боруцький, Ю. (1994с, 21 липня). «Йдеш на «Галицьке перехрестя» – взувай старі мешти...». *Високий замок*, 4.

Боруцький, Ю. (1994d, 20 вересня). Кожному товару – свій прилавок, або про старі й нові проблеми Краківського ринку. *Високий замок*, 3.

Боруцький, Ю. (1994е, 20 вересня). Під осінній дощ зростає курс долара і падає – купон. *Високий замок*, 1.

Боруцький, Ю. (1994f, 27 жовтня). Ринок є ринок: хочеш купити дешевше – торгуйся. *Високий замок*, 3.

Боруцький, Ю. (1996а, 23 квітня). Окуляри «Хамелеон» – останній крик моди *Молода Галичина*, 2.

Боруцький, Ю. (1996b, 5 жовтня). Краківський ринок – не Сорочинський ярмарок, але і не базар... *Високий замок*, 4.

Вдовиченко, Г. (1994, 15 листопада). Сніг впав уперше, а купон – уже в котрий раз. *Високий замок*, 3.

Відділ інформації Львівського міськвиконкому. Будують нові ринки. (1994, 17 листопада). *Високий замок*, 3.

Волинський, О. (1993, 14 жовтня). Обійти закон не вдасться нікому. *Високий замок*, 2.

«Галицький ринок» – це вам не базар, а підприємство. (1995, 24 січня). *Високий замок*, 2.

Гнатковський, Б. (1996, 26 вересня). Ринок «Південний» уже відкрито! *Молода Галичина*, 2.

Дудник, О., Крива, Л. (2019). Соціальні параметри повсякденності в Україні на початку незалежності (1991–1993 рр.). *European philosophical and historical discourse*, 5/1, 21–26.

Згодяться купони й без номерів. (1993, 12 червня). *Високий замок*, 3.

Іленко, З. (1994а, 26 листопада). Бізнесмени диктують свою ціну. *Високий замок*, 2.

Іленко, З. (1994b, 29 листопада). Кому долар, кому – купон. *Високий замок*, 2.

Іленко, З. (1995, 14 лютого). Скупий платить двічі. *Високий замок*, 1.

Інтерв'ю з Диким Любомиром Степановичем, 1951 р. н., записане у м. Львів 17 липня 2024 р. *Архів автора*.

Ковпак, Л. В. (2003). *Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині ХХ ст. (1945–2000 рр.)*. Київ.

Ковпак, Л. (2008). Купон багаторазового використання, купон, купоно-карбованець, український карбованець. В *Енциклопедія історії України* (Т. 5: Кон–Кю). Київ.

Ковпак, Л. (2012). Життєвий простір: соціальні параметри повсякденності (1991–2010 роки). *Життєвий простір України: політичний та гуманітарний виміри (1991–2010 роки)*, 159–184.

Крива, Л., Герасимов, Т. (2022). Українці в «лихих дев'яності»: повсякденна практика виживання. *Актуальні питання гуманітарних наук. Міжвузівський збірник нау-*

кових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 57/2, 9–15. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-2-2>

Крук. (1991, 23–24 жовтня). Ісус виганяв торговців з храму. А хто їх вижене з «України»? І куди пожене? *Ратуша*, 3.

Купони в березні. (1992, 5 березня). *Молода Галичина*, 2.

МА ЛМР-1: Миський архів Львівської міської ради (МА ЛМР), ф. 9 (Виконком Львівської міської ради), оп. 2, спр. 4338, 342 арк.

МА ЛМР-2: МА ЛМР, ф. 9, оп. 2, спр. 4430, 294 арк.

МА ЛМР-3: МА ЛМР, ф. 9, оп. 2, спр. 4457, 252 арк.

МА ЛМР-4: МА ЛМР, ф. 9, оп. 2, спр. 4474, 226 арк.

МА ЛМР-5: МА ЛМР, ф. 9, оп. 2, спр. 4500, 250 арк.

МА ЛМР-6: МА ЛМР, ф. 9, оп. 2, спр. 4568, 410 арк.

МА ЛМР-7: МА ЛМР, ф. 9, оп. 2, спр. 4628, 103 арк.

МА ЛМР-8: МА ЛМР, ф. 9, оп. 2, спр. 4653, 248 арк.

МА ЛМР-9: МА ЛМР, ф. 9, оп. 2, спр. 4723, 233 арк.

МА ЛМР-10: МА ЛМР, ф. 9, оп. 2, спр. 4745, 173 арк.

МА ЛМР-11: МА ЛМР, ф. 9, оп. 2, спр. 4810, 258 арк.

МА ЛМР-12: МА ЛМР, ф. 9, оп. 2, спр. 4873, 250 арк.

На якому речовому ринку у Львові можна спокійно оглянути та придбати речі на будь-який смак і за вигідну ціну з усіх куточків земної кулі? Реклама. (1995, 19–25 травня). *Post Поступ*, 4.

О. Г. (1991, 20 вересня – 1 жовтня). На львівських ринках. *Ратуша*, 3.

О. У. (1993, 25 листопада). На прес-конференції у міській держадміністрації 22.11.1993 р. *Ратуша*, 3.

Падалка, С. (2015). Матеріальне забезпечення як чинник повсякдення селянства незалежної України. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 6. Історичні науки*, 13, 125–131. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_6_2015_13_21

Пастернак, Я. (1996, 15 лютого). У Львові – новий авторинок. *Високий замок*, 3.

Постанова Президії Верховної Ради України від 09.09.1991 р. «Про введення в обіг на території республіки купонів багаторазового використання». (1991). *Верховна Рада України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1519-12#Text>

Проект (ВИ)жити в 90-х. (2023). *Центр міської історії Центрально-Східної Європи*. <https://90s.lvivcenter.org/uk/about/>

Ребізант, Р. (1995, 24–31 березня). Ще один львівський стадіон можуть віддати під «барахолку». *Post Поступ*, 1, 8.

Романюк, П. (1995, 13 липня). Галицькі «розборки» під сузір'ям... *Молода Галичина*, 5.

Рудева, С. (1994, 24 листопада). Ціни на ринку визначають покупці? *Високий замок*, 2.

Рудник, С. (1994, 26 липня). «Вам по кишені штани, шорти чи лише плавки?». *Високий замок*, 3.

Спіймали кишенькового злодія. (1994, 18 січня). *Високий замок*, 2.

Туленков, М. (2008). Організаційна взаємодія в соціологічному дискурсі. *Український соціум*, 4/27, 49–62. <https://doi.org/10.15407/socium2008.04.049>

Фітьо, І. (1994, 11 жовтня). Крутіть слоїки на зиму, бо інакше інфляція скрутить вас. *Високий замок*, 3.

Халаїм, К. (1993а, 23 лютого). Магазин і базар змагаються – хто дорожчий. *Високий замок*, 2.

Халаїм, К. (1993b, 27 липня). «Барахолка» буде платити податок. *Високий замок*, 3.

Халаїм, К. (1993c, 2 жовтня). Скільки ринків потрібно Львову? *Високий замок*, 3.

Харчук, Х., Михалюньо, М. (2024). Вул. Золота, 32 – колишній стадіон клубу «Гасмонея», «Торпедо». *Центр міської історії Центрально-Східної Європи*. <https://lia.lvivcenter.org/uk/objects/zolota-32-sp/>

Ціни на непродовольчі товари на ринках Львова на 27 листопада 1994 р. (1994, 3 грудня). *Високий замок*, 2.

Ціновий моніторинг. (1994, 24 грудня). *Високий замок*, 2.

Шаповал, В. (1995, 15 квітня). Новітня історія Краківського ринку. *Молода Галичина*, 3.

Шурхало, Д. (1995, 14–20 квітня). У цінах на товари та послуги закладено вартість хабарів службовцям і рекету. *Post Поступ*, 8.

REFERENCES

Baliuk, N. (1994a, Sichen 22). Na «Ukraini», kazhut, hryvniu prodavaly... *Vysoky zamok*, 2 (in Ukrainian).

Baliuk, N. (1994b, Liutyi 17). Shche ne zmerzla «Ukraina», bo tam shche y torhuiut. *Vysoky zamok*, 3 (in Ukrainian).

Baliuk, N. (1994c, Lypen 5). «Zelenyi» pochynaie bliaknuty pid litnim sonechkom. *Vysoky zamok*, 3 (in Ukrainian).

Baliuk, N. (1996, Berezen 30). Na Krakivskomu rynku novyi zaval... i ne tilky dakhu. *Vysoky zamok*, 4 (in Ukrainian).

Borutskyi, Yu. (1993a, Sichen 9). Shche na dva reketyry menshe. *Vysoky zamok*, 2 (in Ukrainian).

Borutskyi, Yu. (1993b, Liutyi 4). Tsiny zнову «popovzly» vhoru. *Vysoky zamok*, 2 (in Ukrainian).

Borutskyi, Yu. (1993c, Berezen 23). Torhuiut babusi. I milionery tezh... *Vysoky zamok*, 3 (in Ukrainian).

Borutskyi, Yu. (1993d, Serpen 28). Na kalendari lito, a na rynku vzhe osin. *Vysoky zamok*, 3 (in Ukrainian).

Borutskyi, Yu. (1994a, Traven 12). «Ukraina» maie vzhe konkurenta – «Halytske perekhrestia». *Vysoky zamok*, 3 (in Ukrainian).

Borutskyi, Yu. (1994b, Traven 26). «Ukraina» modernizuietsia. Tovar pryviazuiut motuzkoiu... *Vysoky zamok*, 3 (in Ukrainian).

Borutskyi, Yu. (1994c, Lypen 21). «Idesh na «Halytske perekhrestia» – vzuvai stari meshty...». *Vysoky zamok*, 4 (in Ukrainian).

Borutskyi, Yu. (1994d, Veresen 20). Kozhnomu tovaru – sviі prylyavok, abo pro stari y novi problemy Krakivskoho rynku. *Vysoky zamok*, 3 (in Ukrainian).

Borutskyi, Yu. (1994e, Veresen 20). Pid osinnii doshch zrostaie kurs dolara i padaie – kupon. *Vysoky zamok*, 1 (in Ukrainian).

Borutskyi, Yu. (1994f, Zhovten 27). Rynok ye rynek: khochesh kupyty deshevshe – torhuisia. *Vysoky zamok*, 3 (in Ukrainian).

Borutskyi, Yu. (1996a, Kviten 23). Okuliary «Khameleon» – ostannii kryk mody *Moloda Halychyna*, 2 (in Ukrainian).

- Borutskyi, Yu. (1996b, Zhovten 5). Krakivskyi rynek – ne Sorochynskyi yarmarok, ale i ne bazar... *Vysoky zamok*, 4 (in Ukrainian).
- Vdovychenko, H. (1994, Lystopad 15). Snih vpav upershe, a kupon – uzhe v kotryi raz. *Vysoky zamok*, 3 (in Ukrainian).
- Viddil informatsii Lvivskoho miskvykonkomu. Buduiut novi rynky. (1994, Lystopad 17). *Vysoky zamok*, 3 (in Ukrainian).
- Volynskyi, O. (1993, Zhovten 14). Obity zakon ne vdastsia nikomu. *Vysoky zamok*, 2 (in Ukrainian).
- «Halytskyi rynek» – tse vam ne bazar, a pidpriemstvo. (1995, Sichen 24). *Vysoky zamok*, 2 (in Ukrainian).
- Hnatkovskyi, B. (1996, Veresen 26). Rynek «Pivdennyi» uzhe vidkryto! *Moloda Halychyna*, 2 (in Ukrainian).
- Dudnyk, O., Kryva, L. (2019). Sotsialni parametry povsiakdenosti v Ukraini na pochatku nezalezhnosti (1991–1993 rr.). *European philosophical and historical discourse*, 5/1, 21–26 (in Ukrainian).
- Zghodiatsia kupony y bez nomeriv. (1993, Cherven 12). *Vysoky zamok*, 3 (in Ukrainian).
- Ilenko, Z. (1994a, Lystopad 26). Biznesmeny dyktuiut svoiu tsinu. *Vysoky zamok*, 2 (in Ukrainian).
- Ilenko, Z. (1994b, Lystopad 29). Komu dolar, komu – kupon. *Vysoky zamok*, 2 (in Ukrainian).
- Ilenko, Z. (1995, Liutyi 14). Skupyi platyt dvichi. *Vysoky zamok*, 1 (in Ukrainian).
- Interviu z Dykym Liubomyrom Stepanovychem, 1951 r. n., zapysane u m. Lviv 17 lypnia 2024 r. [Interview]. *Arkhiv avtora* (in Ukrainian).
- Kovpak, L. V. (2003). *Sotsialno-pobutovi umovy zhyttia naseleння Ukrainy v druhii polovyni XX st. (1945–2000 rr.)*. Kyiv (in Ukrainian).
- Kovpak, L. (2008). Kupon bahatorazovoho vykorystannia, kupon, kuponokarbovanets, ukrainskyi karbovanets. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (T. 5: Kon–Kiu). Kyiv (in Ukrainian).
- Kovpak, L. (2012). Zhyttievyi prostir: sotsialni parametry povsiakdenosti (1991–2010 roky). *Zhyttievyi prostir Ukrainy: politychnyi ta humanitarnyi vymiry (1991–2010 roky)*, 159–184 (in Ukrainian).
- Kryva, L., & Herasymov, T. (2022). Ukraintsi v «lykhi devianosti»: povsiakdena praktyka vyzhyvannia. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*, 57/2, 9–15. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-2-2> (in Ukrainian).
- Kruk. (1991, Zhovten 23–24). Isus vyhaniav torhovtsiv z khramu. A khto yikh vyzhene z «Ukrainy»? I kudy pozhene? *Ratusha*, 3 (in Ukrainian).
- Kupony v berezni. (1992, Berezen 5). *Moloda Halychyna*, 2 (in Ukrainian).
- Miskyi arkhiv Lvivskoi miskoi rady (MA LMR), f. 9 (Vykonkom Lvivskoi miskoi rady), op. 2, spr. 4338, 342 ark. (in Ukrainian).
- MA LMR, f. 9, op. 2, spr. 4430, 294 ark. (in Ukrainian).
- MA LMR, f. 9, op. 2, spr. 4457, 252 ark. (in Ukrainian).
- MA LMR, f. 9, op. 2, spr. 4474, 226 ark. (in Ukrainian).
- MA LMR, f. 9, op. 2, spr. 4500, 250 ark. (in Ukrainian).

- MA LMR, f. 9, op. 2, spr. 4568, 410 ark. (in Ukrainian).
MA LMR, f. 9, op. 2, spr. 4628, 103 ark. (in Ukrainian).
MA LMR, f. 9, op. 2, spr. 4653, 248 ark. (in Ukrainian).
MA LMR, f. 9, op. 2, spr. 4723, 233 ark. (in Ukrainian).
MA LMR, f. 9, op. 2, spr. 4745, 173 ark. (in Ukrainian).
MA LMR, f. 9, op. 2, spr. 4810, 258 ark. (in Ukrainian).
MA LMR, f. 9, op. 2, spr. 4873, 250 ark. (in Ukrainian).

Na yakomu rechovomu rynku u Lvovi mozna spokiino ohlianyty ta prydbaty rechi na bud-iakyyi smak i za vyhidnu tsynu z usikh kutochkiv zemnoi kuli? Reklama. (1995, Traven 19–25). *Post Postup*, 4 (in Ukrainian).

O. H. (1991, Veresen 20 – Zhovten 1). Na lvivskykh rynkakh. *Ratusha*, 3 (in Ukrainian).

O. U. (1993, Lystopad 25). Na pres-konferentsii u miskii derzhadministratsii 22.11.1993 r. *Ratusha*, 3 (in Ukrainian).

Padalka, S. (2015). Materialne zabezpechennia yak chynnyk povsiakdennia selianstva nezaleznoi Ukrainy. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Seriiia 6. Istorychni nauky*, 13, 125–131. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_6_2015_13_21 (in Ukrainian).

Pasternak, Ya. (1996, Liutyi 15). U Lvovi – novyi avtorynok. *Vysoky zamok*, 3 (in Ukrainian).

Postanova Prezydii Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 09.09.1991 r. «Pro vvedennia v obih na terytorii respubliky kuponiv bahatorazovoho vykorystannia». (1991). *Verkhovna Rada Ukrainy*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1519-12#Text> (in Ukrainian).

Proiekt (VY)zhyty v 90-kh. (2023). *Tsentr miskoi istorii Tsentralno-Skhidnoi Yevropy*. <https://90s.lvivcenter.org/uk/about/> (in Ukrainian).

Rebizant, R. (1995, Berezen 24–31). Shche odyin lvivskyy stadion mozhut viddaty pid «barakholku». *Post Postup*, 1, 8 (in Ukrainian).

Romaniuk, P. (1995, Lypen 13). Halytski «rozboroky» pid suziriam... *Moloda Halychyna*, 5 (in Ukrainian).

Rudieva, S. (1994, Lystopad 24). Tsiny na rynku vyznachaiut pokuptsi? *Vysoky zamok*, 2 (in Ukrainian).

Rudnyk, S. (1994, Lypen 26). «Vam po kysheni shtany, shorty chy lyshe plavky?». *Vysoky zamok*, 3 (in Ukrainian).

Spiimaly kyshenkovoho zlodiiia. (1994, Sichen 18). *Vysoky zamok*, 2 (in Ukrainian).

Tulenkov, M. (2008). Orhanizatsiina vzaiemodiia v sotsiolohichnomu dyskursi. *Ukrainskyi sotsium*, 4/27, 49–62. <https://doi.org/10.15407/socium2008.04.049> (in Ukrainian).

Fito, I. (1994, Zhovten 11). Krutit sloiky na zymu, bo inakshe inflitsiia skrutyt vas. *Vysoky zamok*, 3 (in Ukrainian).

Khalaim, K. (1993a, Liutyi 23). Mahazyn i bazar zmahaiutsia – khto dorozhchyyi. *Vysoky zamok*, 2 (in Ukrainian).

Khalaim, K. (1993b, Lypen 27). «Barakholka» bude platyty podatok. *Vysoky zamok*, 3 (in Ukrainian).

Khalaim, K. (1993c, Zhovten 2). Skilky rynkiv potribno Lvovu? *Vysoky zamok*, 3 (in Ukrainian).

Kharchuk, Kh., & Mykhaliuno, M. (2024). Vul. Zolota, 32 – kolyshnii stadion klubu «Hasmoneia», «Torpedo». *Tsentr miskoi istorii Tsentralno-Skhidnoi Yevropy*. <https://lia.lvivcenter.org/uk/objects/zolota-32-sp/> (in Ukrainian).

Tsiny na neprodovolchi tovary na rynkakh Lvova na 27 lystopada 1994 r. (1994, Hruden 3). *Vysoky zamok*, 2 (in Ukrainian).

Tsinovy monitorynh. (1994, Hruden 24). *Vysoky zamok*, 2 (in Ukrainian).

Shapoval, V. (1995, Kvitin 15). Novitnia istoriia Krakivskoho rynku. *Moloda Halychyna*, 3 (in Ukrainian).

Shurkhalo, D. (1995, Kvitin 14–20). U tsinakh na tovary ta posluhy zakladeno vartist khabariv sluzhbovtiam i reketu. *Post Postup*, 8 (in Ukrainian).

Liubomyr DYKYI

PhD Student of the Department of Contemporary History

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-6095-0725>

e-mail: lyubomyr.dykyi@gmail.com

LVIV MARKETS: TRANSITION TO FREE ECONOMY & PLACES OF SOCIAL INTERACTION

The paper analysed the activity of Lviv markets during the transition to a free-enterprise economy as places where a new culture of sale and consumption developed, as well as places where social interaction took place. In the first years of independence, old food markets continued to function in Lviv and new industrial markets appeared, which became a symbol of the transition to capitalism, which was accompanied by long-term systemic transformations that the state tried to control. The contradictory processes of the formation of the business model in the first years of Ukraine's independence are shown.

Based on the analysis of a wide range of archival sources and publications of city and regional periodicals, the author focused on describing the market environment, the local contingent, the unauthorized sale of goods, characterized the types and activities of city markets, their appearance and improvement, price policy, etc.

Corruption and racketeering became an integral part of market relations, which often involved law enforcement, which created an atmosphere of fear and instability. At the same time, the city attempted to reform and reorganize the markets. Daily one-time fees for visitors and sellers were introduced, new markets were opened, and thus attempted to move trade from the central parts of the city to the outskirts. Against the backdrop of high inflation, prices were constantly changing, and therefore the situation with trade for rubles and dollars, as well as black market of currency exchange, is presented as a separate aspect.

The author came to the conclusions that the markets of Lviv in the first years of Ukraine's independence became a place of economic and social changes and transformation.

Key words: Lviv, market, social interaction, everyday life, goods, karbovanets, coupons, currency, crisis.